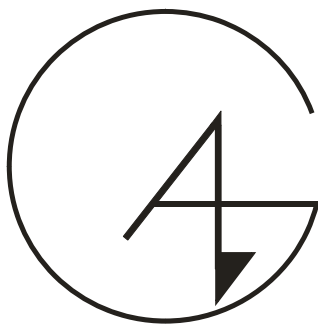

Ackermann-Gemeinde

Podklad pro diskuzi

Dorozumění mezi národy – smíření

Autor: Dr. Walter Rzepka, čestný předseda (walter.rzepka@gmx.de)

Pojmy dorozumění mezi národy a smíření národů patří dnes jak k politickému tak i k náboženskému slovníku. Oba pojmy jsou pro leckoho jistě jen prázdnou formulí. Ale mnozí jiní tím vyjadřují své názory i naděje. Pociťují povinnost a vynakládají hodně energie, aby dostáli tomu, k čemu oba pojmy vyzývají. A tak dochází mnohde k znamením, které někdy dosahují dokonce stupně malých zázraků. Před tímto pozadím je možná docela užitečné vysvětlit, který konkrétní program v těchto pojmech vězí: Které kroky je nutno učinit, které podmínky se musí splnit, aby se trvale dosáhlo toho, co tyto pojmy slibují? Následující úvahy nejsou žádnou všeobecnou teorií o dorozumění mezi národy a smíření národů. Mají pouze poskytnout celkový pohled na otázky, které je nutno v této souvislosti uvážit – tedy ne definitivní odpověď, nýbrž pozvání k dalšímu přemýšlení. Také se nezabývají vztahy mezi konkrétními národy. O událostech neinformují, nezkoumají je a také je nehodnotí. Samozřejmě ale plynou do těchto úvah zkušenosti z příslušné práce na poli česko-německého sousedství. Celkem vzato je text pokusem vypracovat aspekty, ke kterým se musí přihlídnout, má-li se dorozumění a smíření národů podařit.

Co národy znesváří a co je nutí k dorozumění a k smíření

Dorozumění a smíření národů je nutné, když jsou vztahy mezi národy narušené či zničené. Pro znovuvybudování těchto vztahů je důležité pojmenovat konfliktní látku, která zničení či narušení způsobila.

Toho času stojí v popředí veřejného povědomí **hanebné činy**, kterých se především v polovině 20. století dopustili lidé jedné strany na lidech druhé strany. Tyto hanebné činy způsobily nezměrné utrpení. Spousta lidí skrze ně přišlo o život, rodinní příslušníci museli bezmocně přihlížet umírání svých příbuzných. Lidská důstojnost byla nespočetněkrát porušena. Týrání, znásilňování, nedostatek potravin, nucené práce, vyvlastňování, zákaz používat mateřský jazyk, národnostní útlak, vyhnání do ciziny a nucené vysídlení do jiných částí země, to jsou příklady pro všechna ponížení, která byla na lidech spáchána. K těmto událostem sice došlo již před několika desetiletími, ale patří k zvláštnostem takovýchto poranění, že působí déle, než trvá život generace, která vše sama zažila. Právě proto je časový úsek, kdy oběti ještě žijí, zvláště důležitý. Je k dispozici pro lidsky uspokojivé zpracování. Nedojde-li k tomu, pak se sice může stát, že se na hanebný čin nakonec zapomene, tak jak jsou dnes zapomenuty nespočetné jiné zločiny, které byly spáchány v minulých stoletích – např. ukrutnosti z dob nájezdů Hunů, z dob třicetileté války, při podmanění Indiánů nebo při kolonizaci Afriky. Ale

může se také stát, že to, co se přihodilo, není zapomenuto, nýbrž uloženo do podvědomí a někdy mnohem později se pak vše zase vydere na povrch.

Kromě hanebných činů patří ke konfliktní látce také **pohrdavé smýšlení** příslušníků jednoho národa vůči příslušníkům druhého národa. Kořeny takovéto averze sahají hluboko do minulosti.

Celý balík příčin přispěl k jejímu vytvoření: národnostní arogance – elitářské povědomí o vlastním poslání – výchovou vštípený obraz nepřítele – kolektivní přiřknutí viny – strach před znevýhodněním a utlačováním. V polovině 20. století vytvořila tato neblahá směs idejí a pocitů prostředí, ve kterém pak mohlo dojít k uvedeným hanebnostem. A ty pak na straně obětí posílily přesvědčení, že národ, z kterého pocházejí pachatelé, si nezaslouží než opovržení. Toto pohrdavé smýšlení doutná dále. Není vázáno na určitou generaci. Vyvíjí se dle vlastních zákonů a bez ohledu na osobní zkušenosti ji jako ideologii může zdědit jedna generace od druhé. A dojde-li k něčemu takovému, pak hrozí nebezpečí, že občas se vyskytující, zcela normální střet zájmů, nebude vnímán jako výzva hledat věcné vyrovnání, nýbrž jako důkaz správnosti tradovaného myšlení v kategorii přítel-nepřítel.

Kdo může přispět k dorozumění a smíření mezi národy a jakým způsobem

Pojmy dorozumění mezi národy a smíření národů vzbuzují představu, že se musí dorozumět a smířit „národy“. Tuto představu bude vyznávat někdo, kdo národy považuje analogicky za akceschopné subjekty. Ale jelikož národy tvoří lidé, musí se tím zabývat i každý příslušník zúčastněného národa – a to jako člen kolektivu i zcela osobně jako individuum. Proto závisí úspěch všeho úsilí o dorozumění a smíření na tom, že jedinci dostojí své osobní odpovědnosti za zdar této úlohy a odolají pokušení celou problematiku mentálně delegovat a schovat se za svým národem.

Ne však všichni příslušníci národa jsou povinni zabývat se problematikou stejným způsobem. Jejich povinnost spolupůsobit je různá dle toho, v jakém rozsahu se jich věc dotýká, dle vlastního úsudku o důležitosti tohoto úkolu a dle jejich postavení ve společnosti. Zde uvedené atributy však nemají sloužit k tomu, aby rozčlenily příslušníky národa do přísně vymezených skupin. Mají pouze upozornit na typické existenciální orientace, s nimiž je nutno počítat.

Míra toho, nakolik se jich to týká, je u příslušníků národa různá. Nejvíce se to dotýká **pachatelů a obětí hanebných činů** – tedy bezprostředně zúčastněných a členů jejich rodin. Jim osud přikl zvláště těžký úkol, který mohou splnit jen osobně. Význam tohoto úkolu osvětlí skutečnost, že jen oni mohou odpouštět. Po jejich smrti odpuštění již není možné. Potomci generace, která vše zažila, mohou pouze vyvíjet úsilí, aby se ze zločinů minulosti nedělaly žádné závěry ovlivňující budoucí spolupráci. Ale úloha pachatelů a obětí na ně nepřechází. Dále se konfliktní látka se dotýká velké **skupiny těch, kteří pěstovali „jen“ své pohrdavé smýšlení**. Ti totiž mají nepřímý podíl na hanebných činech, protože podporovali všeobecnou náladu, která byla oporou bezprostředním viníkům. Zatímco však generace těch, kteří ještě vše zažili, může být časově omezená, nelze pro „pachatele-přívržence pohrdavého smýšlení“ určit žádné časové hranice. Mohou dorůstat stále znovu. A potom existují ještě ti lidé, kteří nejsou ani nepřímo zúčastněni ani se nevyznačují pohrdlivým smýšlením. U nich lze hovořit o **morálním závazku všeobecné povinnosti pomoci**. Kde panuje nouze, tam musí pomoci každý, kdo je toho schopen. Je-li silnice zavalena sesuvem půdy, musí všichni pomoci ji zase vyklidit – i ti, kteří se vznikem neštěstí nemají nic společného. Podobně tomu je, když vztahy mezi národy jsou narušené nebo dokonce zničené. Také v této nouzi je každý, kdo může, povolán spolupracovat na uzdravení vztahů.

Z toho, že se to týká nás, ovšem ještě nevyplývá nutně povinnost všemi svými silami pracovat na dorozumění a smíření. Každý musí rozhodnout dle vlastního **svědomí a přesvědčení o důležitosti tohoto úkolu**. Dospěje-li někdo k názoru, že je spíše povolán plnit jiné

společenské úkoly, pak ať se věnuje těmto úkolům. Proto je zcela přirozené, že dorozumění a smíření mezi dvěma národy nemá formu masového hnutí. To také není nutné. Stačí, když malý počet důvěryhodných osob tento naléhavý úkol plní víceméně v zastoupení ostatních, na základě své práce dosáhne postavení, kde může ovlivnit veřejné mínění a tím pak i společenské klima, které potom zasáhne i ty části společnosti, jimž leží jiné otázky více na srdci.

Povinnost jednotlivých příslušníků národa spolupracovat na smíření a dorozumění se neliší pouze co do rozsahu. Rozdíly vyplývají také z jejich postavení ve společnosti. Zvláště důležitá je role **vedoucích osobností státu, společnosti a církví**. K jejich úkolům patří podporovat ve vlastním národě, ale i v sousedních národech, společenské povědomí otevřené pro smíření a dorozumění mezi národy. Existuje pro to mnoho cest: rozvážné politické projevy, diskuze a výzvy, volba výročních dnů a způsob jejich oslav, forma školní výuky a vzdělávání dospělých, a v neposlední řadě také církevní zvěstování. Veřejnost vnímá především slavnostní prohlášení vedoucích osobností, která jsou pronášena na nejvyšší úrovni. Je dobře, že taková prohlášení existují. Avšak kompetence mnohých pronášejících osobností často nesahají tak daleko, jak by se dalo usoudit z některých jejich vět. Pro právní a politická ujednání mají vysocí představitelé bezpochyby moc odpovídající jejich úřadu. Kde však jde o smíření, je třeba obezřetnosti. Nikdo nemůže prosit o odpuštění jménem pachatele-viníka bez jeho souhlasu, nikdo nemůže odpouštět jménem oběti bez jejího souhlasu. Proto význam prohlášení, která takové věty obsahují, nespočívá v tom, že by tím byla vina vymazána. Musí se naopak číst jako svolání k těm, kterých se to týká, aby slavnostně prohlášené smýšlení přijali za vlastní a prohlášenou změnu myšlení také fakticky uskutečňovali. Aby se toho dosáhlo, musí ti, kteří tyto myšlenky hlásají, svůj pohled na problematiku i v budoucnosti stvrzovat svými dalšími slovy a skutky. Prohlášení ztrácejí svou cenu, jsou-li později oslabována, zamlčena nebo protikladným vyjádřením dokonce zrazována.

Jak dosáhnout dorozumění, a jak může smíření zakládat novou společnost

Konfliktní látka zatěžuje vztahy sousedících národů jako hypotéka. Splatit ji je cílem všech snah o dorozumění a smíření. Oba tyto pojmy popisují možné cesty k sblížení, přičemž jsou obě cesty cenné a nesmí se použít jedné jako prostředku pro potírání druhé.

Dorozumění je snaha o překonání konfliktu rozumem a pochopením. K tomu patří historické znovuvědomění si, poznání souvislostí a vzájemného působení, odhalení předsudků, uznání vlastního podílu na konfliktu, rozlišení příčiny, křivdy a viny, a také připravenost napravit vše v hranicích možnosti a únosnosti. Metodou, jíž musí být všechna tato hlediska zpracována tak, aby měla naději na úspěch, je dialog mezi oběma stranami. Ten nesmí záviset na splňování předpokladů. Nesmí také spočívat v pouhém hájení vlastního hlediska, ale musí být zaměřen na to, aby obě strany sblížil. V zájmu tohoto cíle rozhodně není zavrženíhodné, nýbrž je dokonce velice žádoucí, aby se rozhovory vedly takticky moudře. Ale rozum a pochopení věci povedou k úspěchu jen tehdy, pokud je budou doprovázet dobré mezilidské zkušenosti. Ideje zapůsobí teprve, když budou přijaty širokou veřejností. K dorozumění proto patří také vybudování dobrého klimatu mezi příslušníky zúčastněných národů. Tzv. lidová diplomacie, tj. setkávání příslušníků jednoho národa s příslušníky druhého národa, je nutná a neodmyslitelná. Pokud přitom někdy dojde k lidskému zklamání, je třeba mít na paměti, že sympatičtí a nesympatičtí lidé se vyskytují všude - i ve vlastním národě. Jeden nemilý zážitek není důvodem zpochybňovat dorozumění jako takové. To je i nadále schůdnou cestou k dobrému sousedství - jedinou cestou s nadějí na to, aby ji navzdor rozdílným světovým názorům, sdílelo velké množství zúčastněných, protože se s ní mohou smířit i ti, kteří se sice brání proti smíření, ale přes mnohé výhrady souhlasí s pokusem o znovusblížení. Takový mír založený na dorozumění bez smíření je možná nedokonalý, přesto ale má velkou hodnotu.

Smíření zahrnuje dorozumění, jde ale dále: obohacuje dorozumění odpuštěním osobní viny, do níž je člověk skrze konflikt zapleten. Uzdravuje lidi v jádru jejich osobnosti a staví jejich vztahy

k druhým na nový základ. Ačkoliv není nikterak vyloučeno, že se k takovému postoji mohou probojovat i ti, kteří nemají žádné spojení s církví, je smíření v posledku náboženským procesem, je výrazem křesťanské lásky k nepříteli. Klasická cesta ke smíření vede přes dialog: přiznání viníka a odpuštění poškozeného jako odpověď. Avšak mezi národy se páchá mnoho zla anonymně. Pachatelé a oběti hanebných činů se sotva kdy znovu setkají. A kdo je protějškem toho, který se provinil pohrdlivým smýšlením? Zde zpravidla chybí veškeré předpoklady pro dialog. Proto se nabízí otázka, zda je smíření závislé na existenci protějšku nebo zda může probíhat také jednostranně, tedy formou samomluvy. Biblické příklady ukazují, že posledně zmíněné platí. Je ovšem velmi těžké odpouštět, když člověk vůbec neví, jak pachatel nahlíží na svoji vinu dnes. Jistě, existuje křesťanská povinnost ochoty k smíření. Ale je nutno též vidět, že duševní síly oběti, nutné pro to, aby se dopracovala k smíření, jsou omezené. Na to musí pamatovat všechny výzvy ke smíření. A oběti, které v sobě nenajdou sílu k morálnímu hrdinství, by neměli být ke všemu svému utrpení ještě zatěžovány výčitkami svědomí, že odmítají smíření. Vždyť i ten, kdo tiše nese své utrpení a nepomýšlí na pomstu a odplatu, projevuje svým způsobem ochotu ke smíření. Což není taková akceptance vlastního osudu, spojená s odhodláním zachovat mír, také určitým způsobem smíření?

Dorozumění a smíření jsou odpovědi na konflikt vzniklý v minulosti. Proto tyto pojmy svádějí k představě, že jde jen o to, zpracovat určitou kapitolu dějin a pak vše uzavřít. Avšak to se týká pouze zločinů. Pohrdavé smýšlení vůči druhému národu ale není pouze fakt historický. Může vždy znovu vzplanout. Smíření a dorozumění proto nejsou úkoly, které lze čím dříve tím lépe ukončit velkým objímáním a tím jednou pro vždy vyřešit. **Dorozumění a smíření jsou trvalými úkoly.** U těchto úkolů se pouze v průběhu doby posouvá váha věci. Zpracování dřívějších tragédií ustupuje s odstupem času do pozadí před budováním společné budoucnosti. Nebo řečeno jinak: Uvnitř dorozumění a smíření se těžiště přesouvá od úsilí o smíření k uskutečnění předsevzetí vzniklých tímto úsilím.

Jakým způsobem se jednotlivec může zaplést do bezpráví a viny

Pokud dorozumění a smíření mají za cíl překonání minulosti, týkají se lidí, kteří byli různým způsobem vtaženi do víru událostí – svými činy nebo tím, že se dívali jinam, záměrně nebo omylem, v dobré víře nebo z nenávisť. Aby zde bylo možno přiměřeně soudit jiné i sebe, je třeba rozlišování.

Jako první krok musí jít o to, rozpoznat **příčinné souvislosti**. Jaký osobní čin nebo opomenutí nebo duševní postoj, vyvolal jaké následky? Co by se takovýmto způsobem nestalo, kdyby tomu nepředcházelo to či ono? Jaké příčiny spolupůsobily a přivodily tak společně určité následky? Hovorově se vlastní podíl na těchto příčinných souvislostech často popisuje slovním obratem, že "to bylo zaviněno". Tím se ovšem zahazuje rozdíl mezi příčinou a osobní vinou. Tento rozdíl je ale důležitý, neboť zkušenost učí, že právě při politických zápletkách jsou zlé následky často zaviněny „jen“ omyly a věcnými chybami. Zda a v jaké míře přitom někdo morálně selhal a tím se stal viníkem, to se zkoumá až v rámci pozdějšího kroku. Postupujeme-li takto, roste naděje, že pro spolupráci na dorozumění a smíření získáme i ty, kteří se necítí vinni a třebaš vinni opravdu nejsou.

Jako další krok se musí objasnit, zda zjištěná příčina byla **bezprávním**. K tomu je třeba měřítko. Jako takové se nabízí právo – státní právo a mezinárodní právo. Pokud se prokáže, že určitý čin porušil právo, pak se tím ovšem jen konstatuje, že je neslučitelný s právními předpisy, které stvořili lidé. Chceme-li však spolehlivě rozlišovat mezi dobrem a zlem, musíme k posouzení činu přibrat morální zásady, t. zn. svědomím rozpoznatelný přirozený řád, v němž křesťané vidí vůli Boží. U jednotlivých otázek se můžeme přitom ptát na to, co morální zásady vyžadují, ale pro spolužití národů jim dodávají lidská práva dostatečně jasnou podobu. Proto jsou všechny činy, slova a myšlenky, které odporují lidským právům i tehdy bezprávním, když neporušují předpisy

státního či mezinárodního práva. To platí i pro minulost. Neboť pro platnost lidských práv neexistuje žádné časové omezení.

Teprve když je bezpráví konstatováno, je dalším krokem otázka **viny**. V této souvislosti tím ovšem nemáme na mysli povinnost splácet účty (latinsky „obligatio“, německy „Schuld“). Pod pojmem vina zde chápeme morální selhání (latinsky „culpa“, německy „Schuld“). Tomu člověk přijde na stopu zeptá-li se: kdo úmyslně přispíval k páchanému bezpráví, ačkoli věděl nebo mohl poznat, že jedná v rozporu s požadavky etiky? Jak závažný byl přínos jedince, kterým se provinil osobně? Zlé události, které národy znesváří, nejsou téměř nikdy dílem jediné osoby. Vznikají ze svazku příčin a podílných provinění mnoha jednotlivců. Každý si musí nechat připočíst vlastní podíl viny, ale jen ten vlastní podíl. Přitom se musí také zvážit dilema, před kterým lidé stojí, když porovnávají a posuzují význam té či oné věci a nutně musí opomenout důležitost jedné věci ve prospěch věci druhé. Jak se to třeba má s vinou v případě, že rodiče neodporovali diktátorskému režimu, protože nechtěli ohrozit budoucnost svých dětí?

Protože vina je vždy osobní povahy, je myšlenka **kolektivní viny** scestná. Za tímto slovem se skrývá hrubé podezírání, že prokázaná vina jednotlivých členů skupiny stačí, aby se i ostatní členové této skupiny považovali stejným způsobem a stejnou měrou za viníky. Důkaz osobní viny je tedy nahrazen paušální presumcí. Tomuto myšlenkovému základu je nutno rozhodně odporovat. Proto je také volba slov používaná v některých textech o smíření – totiž, že se odpouští druhému národu, zavádějící. Zní to, jako by měla být odpuštěna kolektivní vina. Ve skutečnosti ale nejde ani o vinu národa jako kolektivu, ani o kolektivní vinu všech příslušníků národa, nýbrž o osobní vinu jednotlivých příslušníků národa.

Jak se lidé vyrovnávají se svým utrpením a se svou vinou

Ochota lidí spolupracovat na smíření a dorozumění mezi národy závisí na jejich duchovním stavu – na jejich osobním náhledu na události a na jejich vnitřních zábranách, které mohou omezit prostor pro jednání.

Způsoby, jak nakládat s prožitým utrpením, jsou různé. Existují lidé, kteří byli hluboce zraněni ve své lidské důstojnosti nebo museli přihlížet, jak byli takto zraňováni druzí. V rámci úsilí o dorozumění a smíření se od těchto obětí žádá přemnoho. Veřejnost je ale sotva vnímá, protože většina z nich se nebouří, nýbrž mlčí. Sami hledají cestu, která jim má umožnit, aby překonali to, co vytrpěli. Pak existují miliony těch, kteří museli podstoupit nucené práce nebo ztratili „jen“ domov a majetek. Mnozí z nich toto prožité utrpení dnes vnímají jako uzavřenou kapitolu svého života, kterou pociťují už jen jako zapouzdřené cizí těleso. Jsou přesvědčeni, že jim bylo ukřivěno, a nepřejí si, aby se to zpochybňovalo nebo zlehčovalo. Ale svůj život dávno zaměřili na budoucnost. Mnozí z nich pojmají své zkušenosti a spojení se zemí svých předků jako motivaci pro to, aby pomáhali vytvářet nové sousedství mezi národy. Ale ne všichni, kteří patří k této skupině obětí, smýšlejí stejně. Někteří interpretují svůj život až dodnes ze stanoviska utrpeného bezpráví. Okolnost, že se původně načrtnutý životní plán nemohl uskutečnit, překrývá v jejich očích vše, co se později přeci ještě poštěstilo. Neuznávají ani nově vzniklé mezilidské vztahy, partnerství a přátelství, které by jinak nikdy nevznikly, ani nově vzniklé možnosti povolání. Zůstávají uvězněni v negativním výchozím bodě. Tímto způsobem zvyšují zátěž bezpráví, které kdysi utrpěli, a porušují tak povinnost každého poškozeného, totiž nezvětšovat vlastním jednáním utrpenou škodu. Psychologové necht' objasní, zda se za tím skrývá snaha vzbudit pozornost či dokonce skrytá potřeba, těm druhým vše oplácet alespoň v mysli. Ať už člověk nakládá se svým utrpením jakkoli, je k tomu třeba mnoho sil a snadno se tím zakryje pohled na utrpení, které lidé vlastního národa způsobili lidem druhého národa.

Zabývat se **vzpomínkami** splňuje v této souvislosti zvláštní úlohu. Mnozí se proti tomu brání, protože se dovedou jen tímto způsobem vyrovnat s těžkým osudem, který je potkal. Mnoha lidem je ale vzpomínání potřebou. Aby to jim samým i věci pomohlo, mohlo by být nápomocné,

oddělit vzpomínky na drahé lidi jako takové, od vzpomínek na události, ve kterých tito lidé byli zapleteni. Vzpomínat na zemřelé je hluboce zakořeněnou emocí. Vzpomínání na ně patří k základním náboženským úkonům. Pro vlastní věrnost zemřelým až za hranici smrti a pro osobní pocit vděčnosti za jejich život jsou tyto vzpomínky velmi cenné. Toto se nedá tak beze všeho tvrdit o vzpomínkách na (většinou neblahé) události. Jistěže je důležité a nutné uchovat tyto události v mysli jako součást dějin. Jinou otázkou ovšem je, jakým způsobem a za jakým účelem se mají takové vybrané události stále znovu připomínat. Mohou vzpomínky opravdu zabránit, aby se takové události opakovaly? Mohou vzpomínky usmířit nebo posílit již dosažené smíření? Nebo fungují vzpomínky jako stále znovu opakované obvinění, které porušuje dorozumění a smíření? Na tomto pozadí by se mělo také znovu uvažovat o hesle „Odpustit ano, ale zapomenout nikdy“. Je člověk, který odpustil, schopen si tento smířlivý postoj trvale uchovat, ačkoli si současně předsevzal, že bude stále vzpomínat na vše, co odpustil?

Potřeba vzpomínání jde ruku v ruce s přáním přivést na světlo **pravdu** o tom, co se mezi národy událo. To je oprávněný požadavek. Na historickou vědu se proto kladou vysoké požadavky. Ta však nemůže splnit vše, co se od ní očekává. I když se snaží události popsat objektivně, nemůže být přesnější než prameny, které má k dispozici. Především ale plyne do hodnocení historických skutečností vždy i osobní pohled na věc. Úsudek, jestli něco bylo bojem za svobodu nebo velezradou závisí na světonázorových předpokladech. Proto historická věda nemůže zdůvodnit žádný historický jev tak pádně, aby se to muselo takto všeobecně akceptovat. A ani její vědecky nesporné dílčí výsledky nevplývají snadno do povědomí společnosti. Kdo byl účastníkem historických událostí tíhne k tomu, posuzovat výsledky bádání podle jemu vstípených měřítek a podle toho, jak odpovídají vlastním zkušenostem. Připadá mu ztěžko rozpoznat, že jeho ideologický náhled může být mylný, a že jeho osobní zážitky jsou sice pravdivé a pravdivými zůstanou, ale jako součást celkového pohledu nemají stejnou váhu, jakou mají v jeho osobním životě. Kvůli těmto potížím nesmí být další kroky k smíření a dorozumění mezi národy v žádném případě závislé na tom, že se nejdříve dosáhne shodného výsledku při posuzování dějin. To potvrzuje i životní zkušenost. Když vzájemně odcizení partneři učiní svoje opětovné sblížení závislým na tom, že se nejdříve objasní, kdo nese vinu na roztržce, hrozí nebezpečí, že nový začátek přejde v nový spor.

O **postoji k vlastní vině** není možno soudit s všeobecnou platností. Musí zůstat otevřenou otázkou, jak bezprostřední pachatelé zločinů o nich smýšlejí dnes, zda si jsou vědomi vlastní viny, zda pociťují stud, lítost, strach nebo dokonce hrdost. Všechny skupiny těch, kterých se to týká, však spojuje jedno: sklon oplakávat vlastní utrpení je silněji vyvinutý, než ochota uvažovat o vlastní (spolu)vině na zločinech spáchaných na příslušnících druhého národa. Zvláště je většině viníkům na základě jejich smýšlení vzdálena myšlenka, že by se mohli stát viníky na základě pohrdavého smýšlení. Tuto zaslepenost ještě podporuje okolnost, že souvislost s utrpením a vinou je v tomto případě velmi difúzní a vůbec ne patrná na první pohled.

Jak mohou být zločiny napraveny a odčiněny

Četné hanebné činy spáchané příslušníky jednoho národa na příslušnících druhého národa, jsou zločiny ve smyslu trestního práva. Proto je správné žádat **potrestání viníků**. To neodporuje snahám o smíření. Trestněprávní zpracování minulosti skrze soudy stojí na jiné úrovni než odpuštění člověka člověku. Neslouží pouze odpykání trestu. Působí také výchovně, protože jasně říká, že stát nedovoluje zpochybňování základních pravidel soužití. Navíc je také přínosem k nápravě, neboť ve veřejnosti odstraňuje dojem, že se obětem stalo po právu. Pokud trestní stíhání již není možné kvůli promlčení, amnestii nebo zákonodárnosti pojednávající o vyloučení trestní odpovědnosti, pak je nutné alespoň politické odsouzení nepotrestaných zločinů a omluva obětem. Musí být jasně znát, že se lituje, že trestní stíhání není možné.

Nezávisle na potrestání vyvstává otázka, nakolik mohou oběti očekávat znovuoobnovení dřívějších poměrů nebo alespoň **odškodnění** za to, co se už nedá obnovit. Přičemž své naděje vkládají do práva – do státního nebo mezinárodního práva. Uplatňování **právních nároků** se zdá přesně odpovídat myšlence, že nejde o pomstu, nýbrž o spravedlnost. Ale právo nemůže dostát důvěře, která se do něho v této souvislosti vkládá. Právo má sice uskutečňovat spravedlnost, ale svým účinkem zaostává za tímto cílem. Ne všechno, co se možná dá právně zdůvodnit, je také spravedlivé. To lze doložit nejen extrémními příklady, jako byly nacionálně-socialistické Norimberské zákony. Také v běžném životě může kdokoli opakovaně zažít, že se právo a spravedlnost mohou rozcházet. Právní předpisy informují pouze o tom, za jakých předpokladů chce stát nebo společenství národů prosadit určité jednání i pomocí donucovacích prostředků, bude-li toho zapotřebí. Právní předpisy jsou nástroje. Jak se jich použije, musí rozhodnout vlastní svědomí podle morálních měřítek. To platí i pro případné právní nároky na vrácení majetkových hodnot, které byly před desetiletími protiprávně vyvlastněny. Proti soudnímu uplatňování takových právních nároků se ozývají morální úvahy:

- Vlastnictví má člověku pomoci uspokojit své nejnutnější životní potřeby a na tomto základě rozvíjet svůj duchovní život. Vznášejí-li po zhroucení starého pořádku dřívějšího vlastníci, dědicové a nyníjší vlastníci nárok na stejné hmotné statky, pak náleží sporný předmět tomu, kdo je na něj více odkázán. To je dnešní uživatel, protože svůj život materiálně vybudoval na tomto předmětu. Dřívější vlastník je na něm existenčně daleko méně závislý, neboť má dnes – desítky let po vyhnání – k dispozici jiné hmotné statky.
- Požadavek navrácení dřívějšího majetku připadá na příslušníky generace, která osobně nebyla zapletena do bezpráví po skončení druhé světové války. Žaloby jim nahánějí strach, že mají koneckonců převzít odpovědnost za všechny zlé skutky minulosti. Tím je ohrožena ochota činit gesta napravení zla a vytváření budoucího dobrého sousedství. To ale má ve srovnání s jednotlivými vlastnickými objekty mnohem vyšší prioritu.
- Podávání žalob na navrácení majetku narušuje také solidaritu mezi oběťmi. Následky společně utrpeného osudu se musí snášet společně. Kdyby si jedinci nárokovali vlastnické objekty, které se náhodou ještě zachovaly, vznikla by těžce snesitelná nerovnost mezi oběťmi.

Kdo tyto námitky uzná za správné, nemusí to potvrdit formálním zřeknutím se. Případá jistě za těžko, věc, s kterou je spojeno mnoho dobrých pocitů, zřeknutím se víceméně zahodit. Dorozumění a smíření národů to nevyžadují. Mohou se rozvíjet i tehdy, když se člověk následků dřívějších zločinů nedotýká a případné právní nároky neuplatní. Kdo se takto chová, neospravedlňuje v žádném případě zpětně to, co se kdysi stalo. Co bylo bezprávím, bezprávím zůstává. Vyjadřuje tím ale, že existují hodnoty, které mají vyšší cenu než jeho osobní majetek.

Odčinění je mnohem víc než pouhé potrestání nebo náhrada škod. Je to „v první řadě duchovní proces. Je to ochota vnitřně se odvrátit od dávného národního nepřátelství a přispět k tomu, aby se zhojily rány způsobené těm druhým na základě takového nepřátelství. Aby se toto zhojení starých ran podařilo, musí se obrát ve smýšlení vyjádřit skutky. Mohou to být malá osobní gesta, symbolické jednání většího společenství, také jednotlivá ustanovení na státní rovině. Jejich finanční hodnota není rozhodující. Důležité je: tyto činy musí být znamením a musí ukazovat vůli k nápravě.“ (arcibiskup Giovanni Coppa, 1993). Dle toho je tedy odčiněním vše, co přispívá k překonání následků dřívějších událostí a k vybudování nové důvěry. Pro toto symbolické jednání se vžilo slovo „gesto“. Jak mohou gesta vypadat, to záleží na nápaditosti a jemnocitu těch, kteří se pro ně rozhodnou. Osvědčily se již např. následující formy:

- slova lítosti a odsouzení, prosba za odpuštění,
- vzpomínkové bohoslužby na místech masakrů, bohoslužby v jazyce dříve pronásledované menšiny,

- zřizování pomníků na památku zločinů, které spáchali příslušníci vlastního národa,
- společné vědecké úsilí o nové zhodnocení minulosti, překonání ideologické interpretace dějin ve vědě a školní výuce,
- pozvání dřívějších obyvatel obce k setkání a oslavám,
- dnešní obyvatelé domu pozvou dřívější vlastníky,
- pozvání bývalých nuceně nasazených k návštěvě,
- spolupráce nynějších a dřívějších obyvatel obce při renovaci kostelů a jiných stavebních památek,
- údržba nebo obnova památníků a hřbitovů, zvláště péče o hroby obětí,
- údržba společného kulturního dědictví oživením místních tradic v hudbě, tanci, krojích, pověstech, trzích a svátcích, spoluprací muzeí se sbírkami bývalých obyvatel,
- uctění příslušníků druhého národa řády, čestným občanstvím, pamětními deskami,
- intenzivní zahrnutí bývalých obyvatel do přeshraničního partnerství,
- symbolické materiální dávky zvláště těžce postiženým,
- financování lázeňských pobytů pro nemocné oběti,
- výuka jazyka druhého národa.

Zvláště cenné je gesto, když se k němu dotýčný rozhodne z vlastního rozhodnutí. Dobrovolným gestem zůstává však i tehdy, když podnět přišel od příslušníků druhého národa. To, že na vysoké státní rovině mohou být gesta vyvolána politickými ohledy, odpovídá podmínkám zahraniční politiky. Ani taková politická gesta nemusejí být prázdná.

Odčinění skrze gesta však má naději na úspěch jenom tehdy, když časový odstup od konfliktních událostí není příliš velký. To, co se stalo, musí být ještě v živé paměti lidí. Pokud ve společnosti mizí potřeba napravení bezpráví, protože zájmy lidí zaměstnávají jiné, pozdější události, ztrácejí gesta napravení svou podstatu. Jako taková pak už nebudou vnímána.

Jak je možno vytvářet budoucnost společně

V protikladu k časově vázaným gestům odčinění, je stále zapotřebí **aktivit pro budování trvale dobrého sousedství a péče o ně**. Nestojí však za námahu přemýšlet o přesném vymezení těchto aktivit a gest odčinění. Mnohé kroky totiž zároveň působí oběma směry. Tak je např. odpuštění opravdové jen tehdy, když zahrnuje příslib, že od nynějška budeme s bývalým protivníkem vytvářet zase společenství. A naopak každé rozhodnutí ke spolupráci vytváří společenství a vyjadřuje mlčky také odvrácení od minulosti. Nicméně existují typické příklady pro aktivity, které jsou zřetelněji než jiné zaměřené na budoucnost, např.:

- přeshraniční partnerství mezi obcemi, školami, diecézemi a farnostmi,
- výměna žáků, učitelů, studentů a docentů,
- vědecká spolupráce mezi vysokými školami,

- spolupráce v rámci příhraničních regionů,
- kulturní výměna,
- překlady důležité literatury, vydávání dvojjazyčných zpěvníků,
- přeshraniční ekologické projekty,
- vyvíjení společných stanovisek k otázkám zahraniční, evropské, obranné a sociální politiky jakož i k vnitropolitickým otázkám.

V případě těchto a podobných bodů ale nejde jen o to, abychom se setkávali, stále znovu korigovali své představy o druhých a učili se z jejich zkušeností pro vlastní potřebu i pro své okolí. V rámci spolupráce se navíc, jako druhý krok, musí rozvíjet ideje a přijímat a prosazovat opatření, jak se mohou sousední národy jeden pro druhého otevřít, jak dosáhnout toho, aby se společenské poměry na obou stranách přibližovaly. A konečně, jako třetí stupeň spolupráce, se musí společně pracovat na řešení problémů, které se objevují mimo státní území obou sousedních národů. K tomu patří spolupráce na budování a rozvíjení Evropské unie nebo podpora mírové mise v krizových územích. V tomto smyslu se původně ryze dvojstranně pojímané dorozumění a smíření musí dále otevřít a být na prospěch i třetím.

K dorozumění a smíření patří také snaha o **tříbení národního uvědomění**. Pokud se zvrhlo v nacionalismus, zapříčinilo katastrofy minulosti a mohlo by i v budoucnu ohrozit mír, nebude-li začleněno do křesťanského řádu hodnot. Mnozí lidé se po stránce národnostní nechávají zcela bez kritického rozboru vést svým pocitem. A tento pocit jim pak namlouvá, že jejich národnost je cennější než všechny ostatní. Proto je pak podle nich správné, jsou-li na svoji národnost hrdi a proto se mohou oprávněně dívat na lidi jiné národnosti svrchu. V průběhu dějin se to někdy dokonce zvrhlo v představu o vlastním zvláštním poslání. Lidé jiné národnosti se vyhlazovali, aby lidstvo jako celek mohlo vystoupit na vyšší stupeň vývoje. Pocity se ale musí vždy kontrolovat pomocí věcných měřítek. Proto je úkolem morální teologie, vyvinout ideální vzor pro zacházení s vlastním národnostním cítěním. Takový ideální vzor se nesmí vyčerpávat ve všeobecných výpovědích o tom, že důstojnost všech lidí je rovná. Je zapotřebí objasnit mnohem více detailů. Jaký význam má národnost pro vývoj lidské osobnosti? Jak důležité je zachovat ji? Jaké další síly utvářející společnost působí vedle národnosti a jsou s to oslabit její rozhodující roli? Může nebo dokonce musí se brát např. příslušnost k regionu vážněji – tedy pocit, že patříme k určité geografické nebo historické krajině a že spolu s ostatními obyvateli, bez ohledu na jejich jazyk, neseme zodpovědnost za tuto přehlednou část světa? Jak může z příslušnosti k Evropě vzniknout nadnárodní povědomí o společenství, ve kterém se odráží společné dějiny, společné hodnoty a také způsob života, který vykazuje tolik společných prvků? Čím silněji tyto další pospolitosti určují životní pocit, tím spíše se podaří rozpoznat národnost jako kulturní hodnotu, a přitom ji zbavit brizance, která v minulosti měla tolik destruktivních následků.

Ale konec konců musíme také vždy počítat s hranicemi, které vyplývají z nedokonalosti tohoto světa. Ne všechny hanebné činy budou odčiněny. A v budoucnu se též neudělá vše správně. Jako zdařilé můžeme pokládat smíření a dorozumění mezi národy i tehdy, když se všichni zúčastnění budou dle svých možností snažit vše napravit a udělat v budoucnosti pokud možno všechno dobře.

Předloženo v prosinci 2006

Lehce přepracovaná verze z července 2007

Překlad: Gudrun Heißig, München

Kontakt:

Ackermann-Gemeinde – Bundesverband
Heßstraße 24, D – 80799 München
Tel.: 089-272942-0, Fax: 089-272942-40
info@ackermann-gemeinde.de; www.ackermann-gemeinde.de